

بازشناسی معیارها و شاخص‌های زیست منطقه‌گرایی انتقادی در ساختمان‌های بلند

ناصر قنبری^۱، منصور یگانه^{۲*}، محمدرضا بمانیان^۳

۱- دانشجوی دکتری معماری دانشگاه تربیت مدرس تهران

۲*- نویسنده مسئول، استادیار گروه معماری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

۳- استاد گروه معماری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

ایمیل نویسنده مسئول: yeganeh@modares.ac.ir شماره تماس نویسنده مسئول: ۰۲۱-۸۲۸۸۳۷۳۲

تاریخ دریافت: ۹۸/۳/۲۹ تاریخ پذیرش: ۹۸/۳/۳۱

چکیده

برآیند نگاه جهانی‌شدن در پی تعامل با رویکردهای محلی و منطقه‌ای منجر به ظهور رویکرد منطقه‌گرایی در سال‌های دهه ۶۰ میلادی گردید. امروز و با گذشت سال‌ها، در پی سیالیت نظریه منطقه‌گرایی رویکردهای متنوعی پا به عرصه گذاشته‌اند که از میان آن‌ها دو رویکرد منطقه‌گرایی انتقادی و زیست منطقه‌گرایی اصلی‌ترین رویکردها در کشورهای در حال توسعه می‌باشند. این ایده در سرزمین‌هایی مانند ایران که شاخص‌های کالبدی برگرفته از هویت فرهنگی و تاریخی و اهمیت توجه به اقلیم و پارامترهای محیطی با معماری آن گره خورده است، بیش از سایر مناطق ضرورت توجه را می‌طلبد. به همین منظور نیاز به ارائه رویکردی نوین از نظریه منطقه‌گرایی احساس می‌شود تا ضمن جامعیت در نگاه، وجوه مشترک و متنوع شاخص‌های کالبدی - زیستی دو رویکرد فوق را در برگیرد. روش تحقیق این پژوهش، ترکیبی از شیوه توصیفی از نوع پیمایشی است. نتایج نشان می‌دهد توجه به شاخص‌های زیستی - کالبدی در قالب رویکرد زیست منطقه‌گرایی انتقادی می‌تواند نیازهای معمارانه جامعه را از قبیل پاسخگویی به اقلیم و محیط زیست، توسعه پایدار، ارتقای حس مکان و خلق معماری با هویت و عدم تقلید و التقاط‌های سطحی‌نگرانه را برآورده سازد.

کلمات کلیدی

"منطقه‌گرایی"، "منطقه‌گرایی انتقادی"، "زیست منطقه‌گرایی"، "شاخص‌های کالبدی - زیستی"

Recognizing Criteria and Indicators of Critical Bio-Regionalism in Tall Buildings

Naser Ghanbari¹, Mansour Yeganeh^{2*}, Mohamdreza Bemanian³

¹ Phd student of Architecture, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

^{2*} Corresponding Author, Assistant Professor of Architecture, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

³ Professor of architecture, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

*Email Address: yeganeh@modares.ac.ir

* Mobile Phone: +989124889553

Abstract

The emergence of a regionalization approach in the 1960s led to the emergence of globalization (due to the modernist view) following local and regional approaches (regionalized postmodernism). This idea needs more attention than other areas in landscapes such as Iran, where physical indices deriving from cultural and historical identity and the importance of considering the climate and environmental parameters with its architecture. In this regard, the need to present a new approach to regionalism theory is felt in order to comprehensively examine the common and diverse aspects of the physical-biological indicators of the two approaches. The research method of this research is a combination of descriptive-analytic method in theoretical foundations and the extraction of indicators of each approach. Attention to bio-physical indicators in the form of a critical biologicism approach Can meet the architectural needs of the community, such as climate and environmental responses, sustainable development, sense of place and creation of architecture with identity and non-imitation and superficial eclecticism.

Keywords

"Regionalism", "Critical Regionalism", "Bio-Regionalism", "Physical-Biological Indicators"

۱- مقدمه

در سال‌های اخیر شیوه‌ای از معماری رواج پیدا کرده است که مروج نوعی نگاه سطحی‌نگر، التقاطی و تقلیدگرایانه است که ضمن تلاش برای همسان‌سازی و بی‌مکانی توجهی نیز به رویکردهای بوم‌شناختی و توسعه پایدار ندارد (Yeganeh, 2015). نگاهی که در تقابل با این شیوه است رویکردی است که برگرفته از خلاقیت هوشمندانه و آگاهی معمارانه به دنبال تقویت ویژگی‌های پدیدارشناسانه مکان و احترام به فرهنگ و هویت منطقه‌ای توأم با برقراری ارتباط انسان با طبیعت و زیست بوم منطقه‌ای و انرژی‌های پاک و تجدیدپذیر دارد. رویکرد زیست منطقه‌گرایی انتقادی با در نظر گرفتن ایجاد ارتباط بین شاخص‌های کالبدی و زیستی، ضمن ارزش نهادن به ویژگی‌های منطقه‌ای هر زیست بوم می‌تواند منجر به حفظ و تقویت شاخص‌های پایداری زمینه موجود گردد و بستر مناسبی را برای طرح‌های آتی در زمینه حاضر فراهم آورد.

• سوال‌های پژوهش

پایه‌های تفکر زیست منطقه‌گرایی انتقادی چیست؟
الگوی طراحی بر مبنای تفکر زیست منطقه‌گرایی انتقادی چگونه می‌تواند وجوه معماری را متأثر سازد؟

• روش پژوهش

شیوه تحقیق در پژوهش فوق، شیوه توصیفی-تحلیلی می‌باشد که در مرحله نخست پس از طرح موضوع و تبیین هدف و سوالات پژوهش، بدنبال گردآوری منابع شامل: کتاب، مقالات و پایگاه‌های اینترنتی به تدوین مبانی نظری بحث مورد نظر پرداخته شده‌است. در گام بعد بررسی پارامترهای و شاخصه‌های رویکردهای مد نظر را از نگاه متخصصین و اساتید معماری (خبرگان) مورد بررسی و امتیازدهی قرار داده و بازتعریف مبانی رویکرد زیست منطقه‌گرایی انتقادی در چارچوبی نظری ارایه شده است. در نهایت ضمن جمع بندی و نتیجه‌گیری به سوالات پاسخ داده شده است.

• فرضیه‌ها

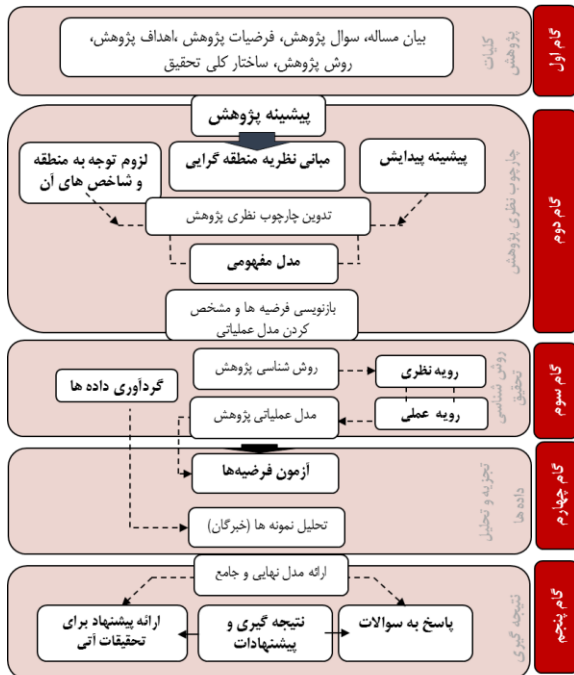
- رویکرد زیست منطقه‌گرایی انتقادی نگاهی مبتنی بر حفظ ویژگی‌های جهانی همراه با اصول توسعه پایدار و خودآگاهی و خلاقیت هوشمندانه و نفی تقلیدهای سطحی و کورکورانه است.

- توجه به ویژگی‌های اصلی منطقه‌ای و رویکردهای توسعه پایدار ضمن حفظ خرده فرهنگ‌ها و نگاه جهانی‌شدن بصورت همزمان، در عالی‌ترین سطح می‌تواند در نگاه زیست منطقه‌گرایی انتقادی جای گیرد و سبب ساز بهبود و ارتقای روند تحولی معماری در کشورهای در حال توسعه گردد.

• هدف پژوهش

تبیین و بازتعریف مفاهیم رویکرد زیست منطقه‌گرایی انتقادی مبتنی بر نظریه منطقه‌گرایی

نمودار ۱: نمودار ساختار کلی تحقیق و روش پژوهش، منبع: نگارندگان

۲- مبانی نظری منطقه‌گرایی و زیست منطقه‌گرایی

مشخصه منطقه، داشتن خصلت و خصوصیتی است مبتنی بر مکان و اساساً واژه‌ای دال بر جغرافیا است. این واژه ممکن است به توزیع نژادی و قومی گروه‌ها، ترکیب متعارف جغرافیایی و اقلیمی و یا به محدوده‌های سیاسی رجوع کند (شایان و کامل نیا، ۱۳۸۷). سالهاست که ایده منطقه هم مورد استفاده درست و هم سوء استفاده قرار گرفته‌است. در مورد تعریف منطقه اختلاف نظرهای فراوانی وجود دارد که احتمالاً بازتاب تنوع رشته‌های فکری موجود در مطالعات منطقه‌ای است. برای برخی، منطقه تمامیتی است که می‌تواند عنوان منطقه طبیعی به خود گیرد و برای برخی

از رویکردهای صحنه‌پردازانه و نوستالژیک است نه تنها بر ویژگی‌های دیداری مکان، بلکه بر وجود کیفی آن از جمله شدت و کیفیت نور، بافت و جنس مصالح و ... توجه دارد. (فرامپتون، ۲۰۰۰).

نظریه منطقه‌گرایی و توجه به شاخصه‌های منطقه دارای جایگاهی ویژه و سابقه‌ای دیرینه در سیر اندیشه‌های معماری است. توجه به این ارزش‌ها در دوره‌های مختلف تاریخ معماری با افراط و تفریط‌هایی همراه بوده و با اهداف مختلفی دنبال شده‌است که گاهی بعنوان ابزاری برای برتری‌جویی و تثبیت اندیشه‌های تعصب‌گرایانه و ملی‌گرایی افراطی بکار رفته، گاه به‌منظور تعدیل پیامدهای منفی دوره مدرن و در سال‌های اخیر در راستای مواجهه با پدیده جهانی‌شدن و یکسانی محیط مورد توجه قرار گرفته‌است. آن‌جا که انسان‌ها در عین تملک فرهنگ منطقه‌ای، وارث و به وجود آورنده فرهنگ جهانی نیز هستند باید شناختی از تعامل آن دو به دست آورند (فرامپتون، ۲۰۰۰). طرفداران این نظریه عقیده دارند که معماری باید انعکاس‌دهنده ویژگی‌های خودی بوده و مستقل از دیدگاه احساسی تعریف منطقه، سنت و تاریخ در یک کشور باشد. در معماری معاصر، اصطلاح منطقه‌گرایی انتقادی به‌عنوان زیربنای نظری تبیین معماری مدرن در کشورهای در حال توسعه بکار گرفته شده‌است (میرمقتدایی، ۱۳۸۳).

وظیفه منطقه‌گرایی، تجدید نظر درباره معماری، با توجه به مفهوم منطقه است. این موضوع هم به پیوندهای پیچیده انسانی مربوط می‌شود و هم به تعادل اکوسیستم و مسائل زیست محیطی. هدف منطقه‌گرایی، ایجاد تنوع در عین سود بردن از مزایای جهانی است (ژونیس، ۲۰۰۳). به تعبیر دیگر، مساله اساسی امروز ما، توجه همزمان به زندگی مشترک بین‌المللی و ویژگی‌های خاص محل است (لنگ، ۱۹۹۷). حاصل این پیوند محلی - جهانی، پویایی و حرکت دائمی است. این پویایی و تضاد ظاهری در چارچوب وحدت و یکپارچگی تجدید شده و منجر به اغتشاش و بی‌نظمی نخواهد شد (میرمقتدایی، ۱۳۸۳).

جدول ۱: تعاریف منطقه‌گرایی صاحب‌نظران

محقق و نظریه پرداز	تعریف منطقه‌گرایی
سها اوزکان	دیدگاهی تحلیلی و انتقادی است و بر حفظ ویژگی‌ها و خصوصیات خاص مکان تاکید دارد
الکساندر ژونیس	رویکردی در طراحی است که هویت منطقه را بر خصوصیات عام جهانی مقدم می‌داند
کنت فرمپتون	آشتی دادن تمدن‌های جهانی با خصوصیات ویژه مکانی است (تعامل فرهنگ منطقه‌ای با فرهنگ جهانی)
مهنا میرمقتدایی	معماری منطقه‌گرایانه باید منعکس‌کننده ویژگی‌های خودی و مستقل از دیدگاه احساسی کشوری باشد

دیگر، منطقه صرفاً محصول تفکر و روشی است برای منطقه‌بندی (اکبری مطلق، URL 1).

• منطقه‌گرایی در معماری و شهرسازی

منطقه‌گرایی، یکی از رویکردهای معماری است که در تعامل با فرهنگ و بستر فرهنگی قرار داشته و بر لزوم توجه به ویژگی‌های فرهنگی، جغرافیایی، اقلیمی به منطقه خاص تأکید می‌کند. این خصوصیات در نهایت به معماری "حال و هوا" بخشیده و حس مکان را در مواجهه با فضاها تقویت می‌کنند (نولبرگ شولتز، ۱۳۸۲). "منطقه‌گرایی نظریه ایست که از مقاومت در برابر صورت‌های مختلفی از برتری‌جویی، جهانی‌سازی و یا ساختارهای استاندارد شده که تفاوت‌های بومی را کاهش می‌دهند، حمایت می‌کند." این تئوری روش‌ها و معیارهایی برای حفاظت، تجدید حیات و در صورت نیاز بازسازی زندگی در چارچوب ویژگی‌های منطقه را پیشنهاد می‌دهد (کانیزارو، ۲۰۰۷).

رویکرد اصلی منطقه‌گرایی آشتی‌دادن تأثیرات تمدن جهانی و خصوصیات و مشخصه‌های ویژه مکانی است. منطقه‌گرایی هم به پیوندهای پیچیده انسانی مربوط می‌شود و هم به تعادل اکوسیستم و مسائل زیست محیطی. هدف منطقه‌گرایی ایجاد تنوع در عین سود بردن از مزایای جهانی است (بایزیدی، ۱۳۹۱).

• نظریه منطقه‌گرایی

منطقه‌گرایی، دیدگاهی تحلیلی و انتقادی است که با تاکید بر حفظ ویژگی‌ها و خصوصیات خاص مکان، برای هویت خاص منطقه در مقابل خصوصیات عام جهانی اولویت قائل است. منطقه‌گرایی به‌عنوان رویکردی که ردپای آن حتی در اقدامات سیاسی و مدنی یونان، روم و ایران باستان نیز قابل شناسایی است. از نیمه دوم قرن ۱۸ بود که با اقبال زیادی در حوزه معماری و شهرسازی رو به رو گشت و توجه بسیاری از نظریه‌پردازان و معماران را به خود جلب نمود؛ چرا که در این دوران تحت تأثیر نگرش رمانتیک حاکم، آرمان‌هایی همچون حفظ زبان و هنر فولکلور و بازگشت به ریشه‌ها رواج یافته و هویت ملی به ابزاری جهت مقاومت دول اروپایی در مقابل قدرت قاهر فرهنگی، یعنی فرانسه بدل گشته بود. عاملی که سبب می‌شد حفظ ویژگی‌های منطقه‌ای و بومی معماری هر سرزمین بیش از پیش مورد توجه قرارگیرد. از دیدگاه فرامپتون منطقه‌گرایی به‌عنوان رویکردی که نیازمند سطوح بالایی از خود آگاهی و اجتناب

در ادامه به بررسی ریشه‌ها و مبانی هر یک از این انواع منطقه‌گرایی پرداخته می‌شود.

نمودار ۲: رویکردهای منطقه‌گرایی (منبع: نگارندگان)

• منطقه‌گرایی سبکی

در منطقه‌گرایی سبکی، توجه به بوم و ویژگی‌های کالبدی آن، محور اصلی تمامی فعالیت‌های معمارانه را تشکیل می‌دهد. شکل ویژه معمارانه منطقه‌گرایی در روم باستان، منطقه‌گرایی ویتروویوس است که در مورد استقرار بنا، به رابطه کیفی مکان و سلامت ساکنان آن توجه می‌کند. از منظر این نگاه، توجه به شرایط اقلیمی اهمیت بسزایی دارد (کانیزارو، ۲۰۰۷). منطقه‌گرایی سنتی و منطقه‌گرایی بدیع، از تعبیر دیگر این‌گونه از منطقه‌گرایی است. این تعبیر همگی به توجه به منظر توپوگرافی، اقتباس از موتیف‌های معماری‌های باشکوه و بازآفرینی تاریخی اشاره دارند. در واقع عناصر تاریخی، دقیقاً در جایگاه خویش مورد استفاده قرار می‌گیرند (شایان، ۱۳۸۷)

• منطقه‌گرایی مدرن

سراغاز منطقه‌گرایی مدرن در سال ۱۹۶۱ توسط پل ریکور می‌باشد. از مشخصه‌های اصلی معماری مدرن منطقه‌گرا، استفاده از دنیایی قدیم و تغییر شکل دادن روش‌ها و اهداف سنتی با استفاده از فناوری‌های ابداعی جدید و استفاده از شیوه‌هایی که بتوانند مفاهیم خاص منطقه را بازگو کنند، را می‌توان ذکر نمود (شایان، ۱۳۸۷). مسئله اساسی اینگونه طراحی، بیان پیشرفت در نمایش سنت بود. پروژه‌هایی

بررسی تعامل میان نظر و عمل از این جهت مهم است که گم شدن ارزش‌ها و گسیختگی بین نظر و عمل یکی از اصلی‌ترین ریشه‌های بحران هویتی در حوزه فرهنگ جهانی است. تسلط به ارزش‌های اسلامی و تجلی آنها در هنر و به ویژه معماری مستلزم تهذیب نفس معماران، بهره‌مندی از معرفت‌های عقلانی هنرمند با استمداد از معرفت‌های حضوری و اولیه و سیر از خلق به سوی حق و سیرت جوهری است که در سایه آن هنرمند به رضایت و کمال وجودی رسیده و آثارش تجلی‌گاه رضایت و کرامت و امنیت خواهد بود (نقره‌کار، ۱۳۹۲)

بحران هویت معماری به ویژه هویت اسلامی در معماری به فروکاهش یک کل سامانمند به نام هویت، به یکی از اجزای سامانه از قبیل تاریخ، نژاد، فرهنگ، دین و .. باز می‌گردد. با این حال با تفکیک این مقوله به دو حوزه جهانی و ایرانی و تبیین ریشه‌های بحران هویتی در حوزه جهانی می‌توان ادعان نمود که عدم تعریف روشن و واضح از مفاهیم سازنده فرهنگ و تمدن، گم شدن ارزش‌ها و گسیختگی بین حوزه اندیشه و عمل، قرارگیری عناصر اعتباری و روبنایی در راس مکاتب و نادیده گرفته شدن عناصر اصیل از مهم‌ترین ریشه‌های بحران هویتی در حوزه فرهنگ جهانی به‌شمار می‌آیند. (نقره‌کار، ۱۳۹۲). تقلید صوری صرف از الگوهای سنتی بدون توجه به مفاهیم و مبانی نظری اسلامی چندان ارزشمند نبوده و خلق آثاری بی هویت را در پی خواهد داشت (نقره‌کار، ۱۳۸۸).

اگر همگرایی و مشابه‌سازی را به‌عنوان جوهره جهانی‌سازی بپذیریم، در مقابل واگرایی و هویت‌جویی را می‌توان خصلت بارز منطقه‌گرایی دانست. این معیارها می‌توانند کلید خوانش ما از معماری‌ای باشد که در گفت و گویی بین این دو وضعیت شکل گرفته‌است. ساختمان‌هایی که نمی‌شود از روی ظاهرشان، شهر، کشور و حتی قاره کارفرما را تشخیص داد، نمودی از بی مکانی و فردسالاری است که در مکان‌ها، همگانی شده است.

۳- انواع رویکردهای منطقه‌گرایی

رویکردهای مختلفی در زمینه منطقه‌گرایی مطرح است. از جمله منطقه‌گرایی سبکی، منطقه‌گرایی مدرن، منطقه‌گرایی نوین، منطقه‌گرایی انتقادی، منطقه‌گرایی تعاملی، زیست منطقه‌گرایی، منطقه‌گرایی بازتابنده، منطقه‌گرایی غیر مدرن و منطقه‌گرایی اجرایی.

بر اساس استراتژی اصلی و بنیادین منطقه‌گرایی انتقادی طبق گفته فرامپتون، باید تاثیر تمدن جهانی را با عوامل نشات گرفته از ویژگی‌های منحصر بفرد یک مکان به حالت تعادل رساند (Eggener, 2002).

فرامپتون نوعی معماری اصیل را مطرح می‌کند که در دو وجه اساسی معماری ریشه دارد: «فهم و ادراک مکان و فن - ساخت». فن - ساخت روش مهمی برای مقاومت در برابر همسان‌سازی محیط مصنوع است (نسبیت، ۱۳۸۶). مدرنیزاسیون از رویکرد لوح سفید جانبداری می‌کند تا محل را پاک و مسطح کرده، راه را برای طرح ساختمان‌سازی بگشاید. این برداشتن توپوگرافی نمادی از تکنیک جهانی است که منجر به بی‌مکانی می‌شود. منطقه‌گرایی انتقادی در عوض توپوگرافی را بعنوان نمادی از شاخصه‌های منطقه، در آغوش می‌کشد (Paterson, 1995).

به گفته فرامپتون، برداشت بعضی افراد صرفاً توجه به محیطی جغرافیایی، اقلیم و بوم بوده‌است، در حالی که معماری که به محیط خود توجه دارد بسیار فراتر از عوامل جغرافیایی عمل می‌کند (دیبا، ۱۳۷۹). کار منطقه‌گرایی انتقادی تفکر مجدد معماری از طریق مفهوم منطقه است. شامل مشکلات پیچیده انسان یا تعادل اکوسیستم است و در برابر پذیرش بدون فکر مسائل نارسسیم به نام جهان-گرایی قرار دارد (Tzonis, 2003).

فرامپتون معتقد است که تفسیر یک منطقه فقط به واژه‌های بومی‌گرایی و اقلیم آن، کوه‌بینی است، هرچند این فاکتورها مطمئناً فاکتورهای اصلی هستند که شکل محلی را به لحاظ بیانی و ساختاری تشکیل می‌دهند. اما دو عامل درونی وجود دارد که در نهایت از همه فاکتورها مهم‌ترند: فرهنگ و هویت. نمونه‌های بسیار زیادی وجود دارند که بصورت آگاهانه، خرده فرهنگ‌ها را از گذشته‌های دور فراخوانی می‌کنند (Frampton, 1987).

• منطقه‌گرایی تعاملی

منطقه‌گرایی تعاملی رویکردی است که مواجهه با منطقه را از منظر تعامل‌گرایی در فلسفه علوم اجتماعی تبیین می‌کند و شیوه تفکری دو سویه است که در آن تفاوت‌ها مطلق انگاشته نمی‌شود و رابطه میان خویشتن و دیگری را به صورت دوسویه به تصور در می‌آورد و در برابر دونوع دیدگاه مقاومت می‌کند:

همچون فرودگاه جده، نمایانگر این نوع منطقه‌گرایی هستند. در این پروژه استفاده از فناوری به گونه‌ای استعاره‌گرا قابل مشاهده است (شایان و کامل‌نیا، ۱۳۸۷).

• منطقه‌گرایی نوین

ویژگی منطقه‌ای، خاصیت ضروری هر معماری معتبر است. از آنجا که تمامی ساختمان‌ها بخشی از "اینجای متعین" را شکل می‌دهند، نمی‌توانند همه جا مانند هم باشند، بلکه باید ویژگی‌های خاص مکان معینی را در بر داشته باشند. از زمان‌های دیرین این ویژگی به‌عنوان "حال و هوا" شناخته شده‌است. زمانی که گیدئون خاطر نشان ساخت که معماری آلتو فنلاندی است، منظورش به‌وضوح چیزی بیش از سازگاری با محلی خاص بود. منطقه‌گرایی نوین مستلزم چیزی فراتر از نیاز به زمینه است. منطقه‌گرایی نوین رویکردی خلاق است تا رویکردی رجعت‌گرا. آنچه مورد نظر است تقلید یا حفاظت ایستا نیست بلکه چیزی است که می‌توان آن را "حفاظت خلاق" نامید (جوئت، ۱۳۸۱).

• منطقه‌گرایی انتقادی

در دهه هشتاد الکساندر زونیس، لیان لفور و کنت فرامپتون اصطلاح "منطقه‌گرایی انتقادی" را جهت توصیف معماری معاصر که نه می‌تواند بعنوان مفهوم اینترناسیونالیسم و نه بعنوان مفهوم فولکلوریک یا تاریخی منطقه و معماری در نظر گرفته‌شود، مطرح نمودند. منطقه‌گرایی انتقادی به محل در یک سطح بسیار انتزاعی اشاره دارد. تلاش انتقادی فرامپتون علیه کاربرد جهانی استاندارد و صنعتی فزاینده مصالح ساختمانی و روش‌های احداثی که سنت‌های ساختمانی محلی و نفوذ آنها به درون معماری معاصر را نادیده گرفته، عمل می‌کند. این رویکرد اساساً از اکثر کاربردهای منطقه‌گرایی گذشته که منطقه را تنها بعنوان یک مفهوم دفاعی یا تهاجمی، یک ساختار سیاسی یا تجاری که ترغیب کننده جنبش‌های ملی‌گرا، میهن‌پرستی افراطی و تجاری‌گرایی فولکلور می‌باشد، متفاوت است. فرامپتون در مقاله "به سوی منطقه‌گرایی انتقادی" از این رویکرد بعنوان مقاومتی در برابر استانداردهای جهانی و یکنواختی و فرهنگ و تنزل مقام مدرنیسم نام می‌برد (Gutschow, 2006).

معماری وابسته به منطقه‌گرایی انتقادی قصد داشت تا هم از همگونی و یکنواختی و بی‌مکانی در جریان مدرن و هم از تاریخ‌گرایی بیش از حد در آثار پست مدرن جلوگیری کند.

۱. یکی شدن خود و دیگری که در آن تفاوتها محو می‌گردد.

۲. جدا ماندن و سخت‌تر و قوی کردن تفاوتها.

تعامل‌گرایان معتقدند که تبادل فرهنگی و اجتماعی لزوماً نباید منجر به محو کردن تفاوتها شود یا منجر به تداوم تفاوتها، بلکه باید منجر به توان آزمایی با خود، آموختن و در نتیجه رشد شود (شایان، ۱۳۸۷). این رویکرد در آثار شاخص معماران خارجی فعال در کشورهای عربی حوزه خلیج فارس مشهود است.

• زیست- منطقه‌گرایی

جنبش زیست منطقه‌گرایی در معماری متأثر از جنبش‌های توسعه پایدار و بوم‌شناختی است. این نگرش با در نظر گرفتن پیوند میان فرهنگ انسانی و زیست‌بوم‌های منطقه-ای، در وضعیتی پایدار و همچنین با لحاظ کردن وابستگی-های فرهنگی و بوم‌شناختی در ارتباط با یکدیگر سعی در توجه به ویژگی‌های مکان محور دارد. دوج در شرح معنای زیست منطقه‌گرایی به سه عامل سیستم‌های طبیعی، بی‌نظمی، و عناصر معنوی تاکید می‌ورزد (محمودی، ۱۳۸۹).

• منطقه‌گرایی بازتابنده

بعضی از منتقدین سعی دارند تا مفهوم منطقه را که در نظر منطقه‌گرایان انتقادی مشتمل بر مجموعه‌ای از موضوعات خودارجاع بوده‌است، در بستر فرهنگی مورد بازشناسی قرار دهند تا به این وسیله پیوند ناگسستنی میان محصول فرایند منطقه‌گرایی و زمینه مورد نظر برقرار شود و در تحلیل آثار، درک چگونگی ارتباط با منطقه از نقطه نظر فعالیتها و کارکردها جایگزین بررسی روابط میان فرمها گردد (Yeganeh, Kamalizadeh, 2018).

چنین نگرشی به منطقه‌گرایی که "کاسیدی" از آن به منطقه‌گرایی بازتابنده نام می‌برد، آن را در برابر تصور سنتی از منطقه‌گرایی که به خصوصیات سبکی معماری بومی منطقه‌ای خاص رجوع می‌کند، قرار می‌دهد. منطقه‌گرایی بازتابنده با رفتارها و فعالیت‌های فرهنگی، پیوندی عمیق پیدا می‌کند؛ که برگرفته از عناصر فکری و اعتقادی استواری همچون جهان‌بینی، ایدئولوژی، مذهب و باورهای اجتماعی است که منجر به شکل‌گیری محصول معماری یکپارچه و دارای ویژگی‌های بارز منطقه‌ای می‌گردد (محمودی، ۱۳۸۹).

• منطقه‌گرایی غیر مدرن

استیون مور با انتقاد از سیطره اندیشه مدرن بر رویکرد منطقه‌گرایی، از منطقه‌گرایی غیر مدرن نام می‌برد که بر اساس روابط و فعالیت‌های پیچیده اجتماعی شکل می‌یابد (Yeganeh, et al. 2018). از نظر او منطقه‌گرایی غیر مدرن بر شناخت دوباره دو مفهوم مکان و فناوری استوار است. مور با موثر دانستن مفاهیم مکان و فناوری در شکل‌دهی به منطقه، از منطقه‌گرایی بازسازنده نام می‌برد که در تلاش است تا ارتباطات انسانی با مکان‌ها را در فرآیندی پیچیده، بازتولید کند و هدف آن شکل‌دهی به قرارگاه و مکان‌هایی به‌منظور بازتولید روابط اجتماعی گوناگون است (محمودی، ۱۳۸۹).

• منطقه‌گرایی غیر مدرن

استیون مور با انتقاد از سیطره اندیشه مدرن بر رویکرد منطقه‌گرایی، از منطقه‌گرایی غیر مدرن نام می‌برد که بر اساس روابط و فعالیت‌های پیچیده اجتماعی شکل می‌یابد. از نظر او منطقه‌گرایی غیر مدرن بر شناخت دوباره دو مفهوم مکان و فناوری استوار است (Yeganeh, Bemanian, 2015). مور با موثر دانستن مفاهیم مکان و فناوری در شکل‌دهی به منطقه، از منطقه‌گرایی بازسازنده نام می‌برد که در تلاش است تا ارتباطات انسانی با مکان‌ها را در فرآیندی پیچیده، بازتولید کند و هدف آن شکل‌دهی به قرارگاه و مکان‌هایی به‌منظور بازتولید روابط اجتماعی گوناگون است (محمودی، ۱۳۸۹). مدرنیست‌ها فناوری را با ارزش و مکان را بی‌ارزش جلوه دادند. پست مدرن‌ها عکس این امر اقدام کردند. منطقه‌گرایی انتقادی مخالف این طبقه‌بندی می‌باشد و برای هر دوی آن‌ها ارزش قائل است (Moore, 2001). هر چند این نگاه به میزان برابری از فرضیات مدرن یورگن هابرماس از فرضیات پست مدرن مارتین هایدگر نشات می‌گیرد، در منطقه‌گرایی انتقادی بعنوان تناقضی بین دو اصل جلوه می‌کند. این مغایرت و کشمکش، قضیه غیر مدرن را برای معماری پیشنهاد می‌نماید. واژه غیر مدرن توسط برونو لاتور استفاده شده و مور واژه "معماری احیا کننده" (نوسازی) را که موضوع اصلی قضیه غیر مدرن است، برای رفع این تناقض به جای لغت انتقادی فرامپتون پیشنهاد داده است. این واژه از معمار منظر "جان تیلمن لیل" وام گرفته شده است (Moore, 2001).

• منطقه‌گرایی اجرایی

باربارا آلن در نظریاتش پیرامون منطقه‌گرایی بر تعاملات انسانی تاکید می‌ورزد. او در نقد گفتارهای زونیس و فرامپتون به ارائه تصاویر بناهای خالی از انسان توسط این دو اشاره می‌کند و این امر را بی‌توجهی به ماهیت انسانی مباحث منطقه‌گرایی نزد آنها می‌داند. وی از سه مفهوم فرهنگ، منطقه و هویت استفاده می‌کند (محمودی، ۱۳۸۹)

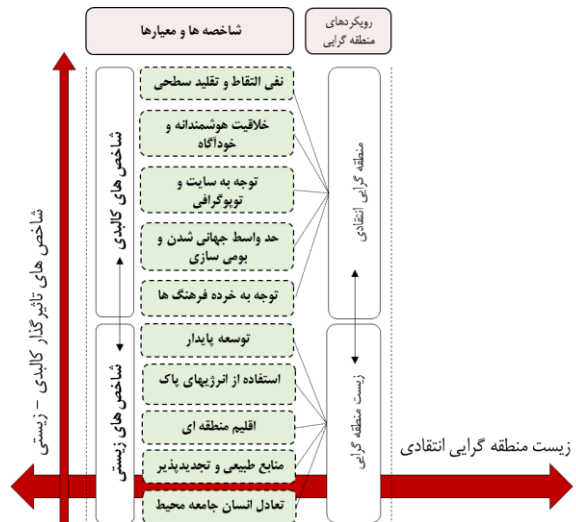
کرتیس بطور کلی دو نوع نگاه منطقه‌گرا را در مواجهه با این موضوع معرفی می‌کند.

ناحیه‌گرایی غیر اصیل که حاصل الحاقات تاریخی روی پوسته مدرن است و **ناحیه‌گرایی مدرن** که ترکیب آموزه-های مدرن با سنت محلی است. وی همچنین در مقام موضع‌گیری شخصی دو نوع منطقه‌گرایی فوق را در دوسوی طیف اعتبار قرار می‌دهد. به عقیده وی منطقه‌گرایی در بدترین شکل خود می‌تواند به پوسته‌ای از تاریخ تبدیل شود که در آن تصاویری از معماری بومی با تقلیدی از کلیشه‌های فرهنگی- ملی ترکیب شود. در بهترین شکل منطقه‌گرایی به آفرینش اصول و زیرساخت‌های سمبلیک گذشته پرداخته، سپس آن‌ها را بصورت شکل‌هایی مناسب نظام متغیر اجتماعی عصر حاضر، تبدیل می‌کند (کرتیس، ۱۹۹۶).

۴- تحلیل شاخص‌ها

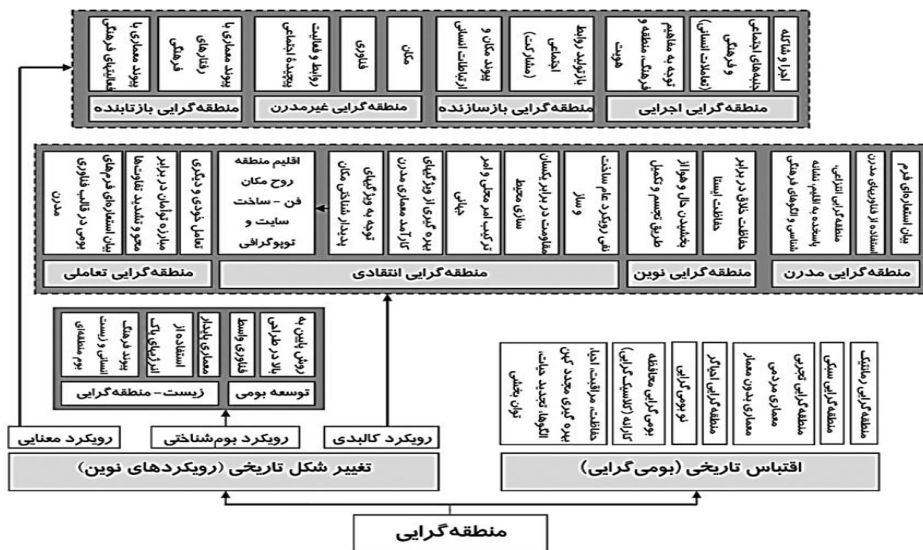
به‌منظور بازشناسی و ارائه تفسیر صحیحی از رویکرد زیست منطقه‌گرایی انتقادی نیازمند شناخت صحیح و ارزشگذاری مناسب بر شاخص‌ها و ویژگی‌های هر کدام از دو رویکرد منطقه‌گرایی انتقادی و زیست منطقه‌گرایی هستیم. بر این اساس شاخص‌های هر رویکرد از مبانی نظری، مستخرج و در اختیار متخصصان و خبرگان قرار گرفت تا بر اساس

درجه اهمیت و میزان اثرگذاری امتیازدهی شوند. بر این اساس طبق نظرخواهی از جامعه آماری محدود از معماران و اساتید معماری به هر کدام از بناهای فوق درجه-ای از اعتبار بین ۱ تا ۸ اختصاص داده‌شده که هرچه این عدد بالاتر باشد نشان دهنده اهمیت بیشتر این شاخص‌های

نمودار ۴: هم پیوندی شاخص‌های زیست منطقه‌گرایی انتقادی بر پایه ارتباط شاخص‌های منطقه‌گرایی انتقادی و زیست منطقه‌گرایی، منبع: نگارندگان

ویلیام کرتیس در "مدرنیته، سنت و هویت جهان رو به توسعه" معتقد است ترویج مدرنیسم در کشورهای در حال توسعه به چند دلیل اتفاق افتاده است: رشد اقتصادی سریع و نیاز به کاربری‌های مدرن؛ تداوم مستعمره سازی؛ شست و شوی مغزی نخبگان پسا استعماری (کرتیس، ۱۹۹۶)

نمودار ۳: مدل تحلیلی دیدگاه‌های منطقه‌گرایی در معماری معاصر - منبع: بایزیدی، ۱۳۹۲

نمودار بالا نشان دهنده آن است که شاخص توسعه پایدار و همینطور استفاده از منابع طبیعی و انرژی های پاک مهمترین ایتیم ها هستند.

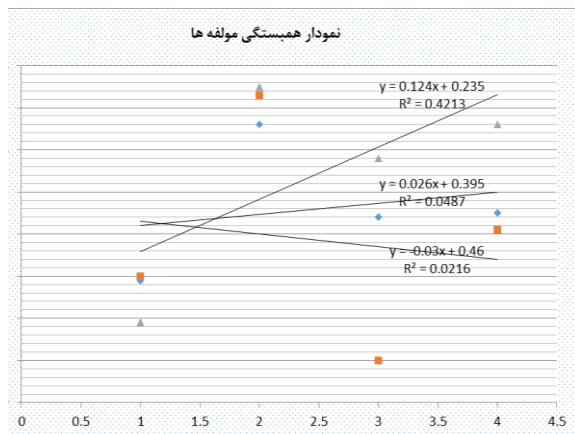
□ شاخص های منطقه گرایی انتقادی

جدول ۵: جدول شاخص ها و پارامترهای منطقه گرایی انتقادی

شاخص	امتیاز	اثرگذاری	شاخص	امتیاز	اثرگذاری
توجه به سایت و توپوگرافی	۵,۱	**	نفی تاریخ گرایی و ناسیونالیسم افراطی	۴,۷	**
نفی معماری التقاطی و تقلیدگرا	۴,۸	**	توجه به هویت و خرده فرهنگ ها	۵,۹	***
خلاقیات هوشمندانه و خودآگاه	۶,۳	***	حد واسط جهانی سازی و بومی گرایی	۶,۱	***
توجه انتزاعی به منطقه	۵,۲	**	مقاومت در برابر یکسان سازی وسطخی نگری	۵,۳	**
ترکیب امر محلی و جهانی	۶,۵	***	حدواسط مدرنیسم انتقادی و پست مدرنیسم	۵,۲	**
فهم و ادراک مکان	۴,۲	**	انتقاد از عوامفریبی سوداگرانه	۴,۷	**
فن - ساخت	۳,۳	*	توجه به روح مکان	۵,۱	**

براساس پیمایش حاصل از خبرگان در خصوص میزان اهمیت هر یک از معیارها نمودار همبستگی بین مولفه های مرتبط به شرح نمودار زیر است.

نمودار ۶: همبستگی مولفه ها منطقه گرایی انتقادی

نتیجه مطالعات تجربی نشان دهنده میزان اهمیت و تاثیرگذاری بیشتر ۴ عامل از شاخص های کالبدی تاثیرگذار در تئوری منطقه گرایی انتقادی می باشند که می توانند چالش های امروزی دیدگاه منطقه گرایی انتقادی را آشکارتر سازند. این عوامل به ترتیب عبارتند از :

در رویکرد مذکور می باشد. همچنین هر شاخص درجه اعتباری از ۱ تا ۳ به معنای میزان اثربخشی و اثرگذاری این شاخص در مواجهه با شاخص های دیگر رویکردهای منطقه گرایی به خود اختصاص می دهد که میزان ارتباط شاخص ها را از دیدگاه صاحب نظران مشخص می سازد .

□ شاخص های زیست منطقه گرایی

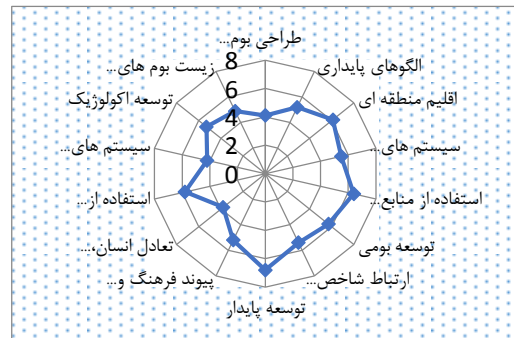
جدول ۴: جدول شاخص ها و پارامترهای زیست منطقه گرایی

شاخص	امتیاز	اثرگذاری	شاخص	امتیاز	اثرگذاری
توسعه پایدار	۶,۸	***	طراحی بوم شناختی	۴,۱	*
پیوند فرهنگ و زیست بوم منطقه	۵,۲	**	الگوهای پایداری	۵,۲	**
تعادل انسان، جامعه، محیط	۳,۸	*	اقلیم منطقه ای	۶,۱	***
استفاده از انرژی های پاک	۵,۸	***	سیستم های طبیعی	۵,۵	**
سیستم های غیرفعال انرژی	۴,۲	*	استفاده از منابع طبیعی و تجدیدپذیر	۶,۴	***
توسعه اکولوژیک	۵,۳	**	توسعه بومی	۵,۷	**
زیست بوم های منطقه ای	۴,۹	**	ارتباط شاخص های فرهنگ و بوم شناختی	۵,۴	**

مطابق نتایج بدست آمده از نظر متخصصان ۴ عامل از مهم-تر از سایر شاخص های زیستی می باشند که از درجه تاثیرگذاری بیشتری برخوردارند و ارتباط اثرگذارتری با سایر شاخص ها دارند. این شاخص ها به ترتیب عبارتند از :

- توسعه پایدار
- استفاده از منابع طبیعی و تجدیدپذیر
- توجه به اقلیم منطقه ای
- استفاده از انرژی های پاک

نمودار ۵: توزیع شاخص ها

- ترکیب امر محلی و جهانی
- خلاقیت هوشمندانه و خودآگاه
- حد واسط جهانی سازی و بومی گرایی
- توجه به هویت و خرده فرهنگها

۵. جمع بندی و نتیجه گیری

در رویکرد واگرا و نگاه جهانی امروزه نیاز به محورهایی احساس می شود که بتوانند با شکل دهی به ساختارهای معنایی و ذهنی، نشانه ها و لهجه ای منحصر بفرد را ارائه دهند که ضمن توجه به ضرورت های مدرن جهانی شدن، ویژگی های اصیل هر منطقه را که مهمترین آن ها شاخص های کالبدی - زیستی می باشد، نمایندگی کند. بارزترین انتخاب برای این محورهای جدید شاخص های کالبدی - زیستی است که تاثیر گرفته از سنت، فرهنگ، تاریخ، ویژگی های بوم شناختی و محیط زیستی است که می تواند تامین کننده نیازهای معنایی - نشانه ای و اقلیمی ساختارهای جدید باشد. اینگونه است که پایداری فرهنگی ضمن تسریع شاخص های توسعه پایدار در جوامع در حال توسعه حاصل می شود.

تئوری زیست منطقه گرایی انتقادی رویکردی است که ضمن حفظ ویژگی های جهانی شدن توجه خاصی به شاخص های کالبدی - زیستی منطقه ای به خصوص الگوهای توسعه پایدار و منابع طبیعی تجدیدپذیر دارد که با بهره مندی از خلاقیتی هوشمندانه و خودآگاه از سوی معماران و عدم برداشت های سطحی و تقلیدگرا، تلاش می کند تعادلی میان امر محلی و منطقه ای و امر جهانی شدن ایجاد کند که هویت منطقه و احترام به خرده فرهنگها در وجوه گوناگون طرح نمایان است.

رویکردهای نوین منطقه گرایی حاکی از اهمیت پرداختن به الگوها و شاخص هایی عمیق و ریشه ای تر از نگاه صرفا فرمال و شکلی به ویژگی های منطقه ای موجود است. توجهات سطحی به الگوهای فرمی شاید به ظاهر توجه به منطقه و زمینه باشد، لذا بدلیل عدم پرداخت صحیح و درک ناکامل از مفاهیم و ریشه های تئوری منطقه گرایی توانایی خلق معماری ای پایدار و همساز با زمینه را ندارند. الگوهایی که می توانند مکمل اینگونه ساختارها باشند، الگوهایی است که از ارزش نهادن بر شاخص های کالبدی - زیستی برگرفته از هویت و فرهنگ، تعادل میان نگاه جهانی و منطقه ای، ویژگی های زیست محیطی و اقلیمی و توسعه پایدار حاصل می گردند. به هر میزان که طراحان بتوانند شاخص ها و الگوهای موارد فوق را عمیق تر مورد بررسی و استفاده قرار دهند، ماحصل طراحی ساختمانی هرچه بیشتر منطبق بر اصول و مبانی منطقه میزبان طرح قرار می گیرد و بدلیل آشنایی و همسازی بهتر با شاخص های کالبدی - زیستی از درجه اعتبار بالاتری از شاخص های زیست منطقه گرایی انتقادی برخوردار می گردند که نتایجی از قبیل پذیرش از سوی منطقه، پایداری کالبدی - اقلیمی و ارتقای حس مکان را شامل می شود.

منابع

- [۱] گلابچی، محمود ، ۱۳۹۰ ، معیارهایی برای طراحی و ساخت بناهای بلند ، نشریه هنرهای زیبا ، دوره ۱۸ ، شماره ۹، تهران.
- [۲] اچ. کلارک، راجر- پاوز، مایکل ۱۳۷۷ ؛ تجزیه و تحلیل و نقد شاهکارهای معماری، ترجمه ی مهندس سعید آقایی و مهندس محمود مدنی، تهران: انتشارات هنر و معماری.
- [۳] کامل نیا، حامد، و محمد جواد مهدوی نژاد. ۱۳۹۱. آشنایی با معماری معاصر از شرق تا غرب. تهران: نشر علم معمار.
- [۴] حمزه نژاد ، مهدی ، ۱۳۸۵ ، انسان طبیعت ، معماری ، جزوه دانشگاهی
- [۵] شایگان ، داریوش ، ۱۳۸۶ ، آسیا در برابر غرب ، انتشارات امیر کبیر ، تهران .
- [۶] نقره کار، عبدالحمید. ۱۳۹۲ . حکمت معماری و هنر اسلامی. انتشارات الکترونیکی دانشگاه علم و صنعت ایران، قطب علمی معماری اسلامی.
- [۷] نقره کار، عبدالحمید. ۱۳۹۲ . مبانی نظری معماری. انتشارات الکترونیکی دانشگاه علم و صنعت ایران، قطب علمی معماری اسلامی.
- [۸] نقره کار، عبدالحمید، و مهدی حمزه نژاد، و آیسان فروزنده. ۱۳۸۸ . راز جاودانگی آثار معماری (تحلیلی بر نگرشهای نوگرا و فرانوگرا و رویکرد های فراگیرتر) ، نشریه باغ نظر. شماره ۱۲
- [۹] نقره کار، عبدالحمید، و محمد منان رئیس. ۱۳۹۱ . تحقق پذیری هویت اسلامی در آثار معماری. فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی. شماره هفتم.
- [۱۰] یزدانی، عنایت الله، و نادر مروتی. ۱۳۹۰ . جهانی شدن و چالشهای فراروی هویت ملی در کشورهای در حال توسعه"، فصلنامه تحقیقات سیاسی و بین المللی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرضا، شماره ششم
- [11] – Brolin, B. C (1980), *Architecture in Context: Fitting New Building with Old*, New york: Van Nostrand Reinhold.
- [12] – Frampton, Kenneth, (2000), *Towards a critical Regionalism in: Malcom Miles (Ed.) The City culture reader*, Routledge.
- [13] – Lang, Jon, (1997), *Architecture & Independence, The search for Identity-India 1880 to 1980*, Oxford University Press.
- [14] - URL 1: <http://sepidar.urbanica.ir/mostafa-akbari-motlaq> , [Accessed on 22/February 2018 : 05 pm.]
- [15] –Canizaro, Vincent B.(2007), “Architectural Regionalism: Collected Writings on Place, Identity, Modernity, and Tradition”, New York: Princeton Architectural Press.
- [16] –Coates , Gary J ,(2007) ,*Biotechnology and Regional Integration , Architectural Regionalism* ,Vincent Canizaro , ed, Princeton Architectural Press , New York:USA,350-361– Radwan G.A.N & Osama.N , 2016. "Biomimicry, An Approach For Energy Efficient Building Skin Design." *Procedia Environmental Sciences* vol.34 , 178 – 189
- [17] –Colquboun, Alan, (2007) ,*Critique of regionalism , Architectural Regionalism , (collected Writing on Place,Identity,Modernity and Traditon)* ,Vincent Canizaro , ed, Princeton Architectural Press , New York:USA,140-145
- [18] - Frampton, Kenneth. 1983. *Towards a critical regionalism: six points for an architecture of resistance*, in the *antiaesthetic: essays on postmodern culture*. Edited by Hal Foster. Port Townsen: Bay press.
- [19] Yeganeh, Mansour, Bayegi, Fatemeh, Sargazi, Azadeh.2018. Evaluation of environmental quality components on satisfaction, delight and behavior intentions of customers (case study: Gorgan restaurants). *Am. J. Res.* 5–6 (5–6).
- [20] Yeganeh, Mansour, Bemanian Mohamdreza.2012. *Architecture as an Organism*, International Conference on Industrial Engineering and Operations Management
- [21] Yeganeh, Mansour. 2015. *Educating designing an architectural model based on natural principles and criteria*, International Conference New Perspectives in Science Education.
- [22] Yeganeh, Mansour. Kamalizadeh, Mansoureh. 208. Territorial behaviors and integration between buildings and city in urban public spaces of Iran’ s metropolises, *Frontiers of Architectural Research* 7 (4), 588-599